

УДК 81-112.2

ДІАХРОНІЧНІ ТА СИНХРОНІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЮРИДИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ

Актуальність теми пов'язана з важливістю правових норм і законів у системі економічних зв'язків, адекватної мовної реалізації цих зв'язків.

Мета статті — простежити діахронічні та синхронічні аспекти взаємодії юридичних термінів у структурі економічного тексту.

Об'єктом дослідження є процеси входження юридичних термінів в структуру економічного тексту; **предмет дослідження** складають юридичні терміни, які вживаються в економічному дискурсі.

Наукова новизна. Англійська термінологічна лексика, у тому числі юридична, складалася століттями. Ця терміносистема розвивається і далі як єдина цілісна система, яка функціонує та змінюється під впливом екстралінгвістичних чинників зокрема. Питання генезису наукових термінів висвітлювались у низці праць, зокрема у роботах О. Реформатського, В. Григор'єва, І. Кочан, Т.Панько, Г. Мацюк, О. Сербенської та ін. Механізми утворення термінів на базі греко-латинських мовних компонентів досліджує В. Григор'єв [6]. Вивчення етимології сакральної, суспільно-політичної, лінгвістичної, друкарської та інших термінологій простежуємо у І. Кочан, Т. Панько, Г. Мацюк [2]. Деякі аспекти походження українських юридичних термінів розглядає О. Сербенська [5]. Конструктивним, зокрема для нашого дослідження, є висновок О. Реформатського про те, що більшість термінів є утвореннями греко-латинського походження [3;4]. Питання генезису англійських юридичних термінів, що вживаються в економічному дискурсі, є специфічним і в цій праці досліджується вперше. Наголосимо, що запозичення економічною терміносистемою юридичних терміноелементів

зумовлене передусім суспільними процесами, економічним розвитком держави та між предметними міжсоціумними відносинами. Постійний економічний прогрес вимагає правового компоненту у здійсненні економічних стосунків, тому все частіше констатуємо функціонування юридичної термінології в економічній підмові. Привертає увагу та обставина, що процес «входження» юридичної термінології в мову різних сфер сягає корінням ще середньовіччя, коли починали зароджуватися правові та економічні відносини між певними соціогрупами.

Розглянемо в діяхронічному плані питання генетичних юридично-економічних транспозицій. Аналіз літератури з цього питання показав, що трансформація та транспозиція юридичних термінів у різножанрових текстах є природним явищем, як і успадкуванням лексики одних поколінь наступними. При цьому відбувається поєднання давньої та актуалізація нової мовної лексики вченими, юристами, економістами та іншими фахівцями, які безпосередньо мають справу з правовою, економічною діяльністю.

Як свідчать спостереження, елементи юридичної терміносистеми, її форми і моделі беруть свій початок в англійській соціально-економічній лексиці середньовіччя [2]. Одночасно відбувається розширення семантики загальноновживаних слів та, відтак, — утворення їхніх нових ЛСВ на базі відповідних наукових дефініцій. Причому слова, які впродовж віків зберігали кореневу морфему, надалі набувають можливості різнопланової деривації, зокрема можуть інкорпорувати додаткові суфікси, здебільшого не втрачаючи первісного значення.

Аналізуючи фактологічний матеріал, ми дійшли висновку, що юридичні терміни економічного дискурсу можна диференціювати за походженням їх основ. Це терміни, що є словами германського походження (група 1); що мають латинську (група 2) та французьку (група 3) основи. Власномовними вважаємо англосаксонські за походженням слова, принесені з континенту у V ст. германськими племенами. Як основа мови ці слова вживаються протягом більш як тисячоліття. Щодо іншомовних основ, то, якщо кількість запозичень

у староанглійській мові була незначною, то після норманського завоювання, як свідчать історичні джерела, запозичення стали масовими і становили одне з джерел збагачення англійського словника [1]. До англійської мови, як через французьку, так і з материнської мови, надійшла значна кількість латинізмів, певна частина яких зберігають не лише форму, а й її правопис. Останніми термінами, які ми зафіксували у економічних текстах, є такі слова та словосполучення: *premium, prospectus, actus reus, mens rea, ultra vires*.

Цікавим є той факт, що зараз у судах Великобританії відмовилися від вживання деяких латинських легалізмів. Наведемо приклади старої та нової юридичної термінології [17, с.6]:

Стара термінологія

subpoena

guardian ad litem

ex parte

minor

interrogatory

Нова термінологія

witness, summons

litigation friend

without notice

child

request for information

Як бачимо мова постійно розвивається та модифікується. Застарілі форми переходять у нові, практичні та зручні для користування. В даному випадку на зміну старим латинізмам прийшли власномовні слова, які є часто вживаними елементами у професійній комунікації.

До групи 1 ми віднесли такі терміни: *deed, sale, settlor, share, strike* та ін.(4% всієї зафіксованої кількості слів). До групи 2 — *acceleration, alienation, contract, license, premium* та інші (найбільша серед груп, 82% термінів). Група 3 містить такі елементи: *abandon, abatement, allotment, sabotage* та ін.(14% всіх юридичних термінів економічного дискурсу). При цьому ми зафіксували подвійне запозичення більшості термінів з латинською основою, які прийшли в англійську мову через старофранцузьку.

Розглянемо детальніше генезис термінів названих груп та проаналізуємо початкові значення терміноелементів.

Група 1. Термін *deed* сягає корінням давньоанглійської мови, маючи форму *ded, dæd*. У середньовіччі це слово видозмінюється у *dede*:

deed < ME. *dede* < OE. *ded, dæd*.

У юридичному значенні «акт», «документ за печаткою» — сучасна версія терміна *deed* — вживається в економічному контексті, як у прикладах: *Such a deed not only conveys title from the grantor but also contains several warranties for the benefit of the grantee. A quitclaim deed merely passes whatever claim or interest the grantor may have or might receive in the real property. No warranties are made in the deed [7, с.422]. The other type of deed, in contrast to the warranty deed, has none of these protective assurances [13,с.5].*

Власномовним словом, згідно з проаналізованими нами джерелами, вважається і термін *share*, в давньоанглійській та середньовічній англійській — *scearu* у значенні «різати», «стригти»:

share < ME.<OE. *scearu*.

Юридичний словник «A Dictionary of Law» визначає цей термін як елемент правничої терміносистеми. В юридичній термінології сучасне значення *share* — «пай», «частка», «акція»: *Again, by another provision of the Bank Act, a bank is forbidden to purchase, or deal in, or lend money, or make advances upon the security or pledge of, any share of its own capital stock, or of the capital stock of any bank, this prohibition being an exception to the general power to deal in , discount, and lend money on shares of companies [15, с.90]. If industry sales are down, for example, management will want to study the company's share of the market to see whether there has been an increase or decrease in its percentage share [18, с.1074]. Ownership in a company is evidenced by shares of common stock [14, с.8].* У наведеному уривку термін *share* містить юридичну семантику «пай», «частка», зокрема у словосполученнях *money on shares, share of the market, share of profit, share capital, share index, share without par value, share in mining company* та інших.

До лексичного складу англійської мови належить і юридичний термін *law*. У староанглійський період це слово на письмі передавалось як *lagu*, а в середньовіччі — *lawe* і означало «щось встановлене, затверджене»:

law < ME. *lawe* < OE. *lagu*.

Сучасне слово *law* — «закон», «право», «юриспруденція» вживається і в економічному дискурсі: *The law of diminishing returns states that beyond some point, decreasing amounts of additional output are obtained when equal extra units of a varying input are added to a fixed amount of some other input* [18, с.1119]. *The tax laws, for example, seek not only to raise revenue for government expenditure but also to redistribute wealth by imposing higher inheritance and income taxes on wealthy people. The most important of the rights and interests that the law labels property is title* [7, с.414]. Цей термін переважно вживають сьогодні у навчально-методичній літературі з економіки та у монографіях, пов'язаних з певними юридичними питаннями в економіці. Семантика терміна *law* в економічних текстах відповідає його семантиці в юридичній підмові.

Група 2. Термін *corporation* утворився від латинської основи *corporatio*, що означало «успіння тіла», «інкарнація». Вперше це слово з'явилося в середньовічній англійській мові як *corporacioun*:

corporation < ME. *corporacioun* < L. *corporatio*.

Значення цього терміна в юриспруденції кваліфікується як «корпорація»: *Of course, the sheer size of some corporations renders them unresponsive to the best interests of their owners and to the immediate challenges of the marketplace. When the time comes for the corporation to draw in more investors for growth purposes, the S corporation status can be dropped with another filing* [7, с.342]. *In Ontario and Quebec, corporate tax is computed under the Ontario Corporations Tax Act and the Quebec Taxation Act, respectively* [14, с.21]. Наведені уривки з економічної літератури доводять, що термін *corporation* дедалі ширше використовується в економічному дискурсі і стає як юридичним, так і економічним. Семантика цього терміна чітко простежується у

словосполученнях *public corporation, private corporation, for-profit corporation, non-for-profit corporation, domestic corporation, foreign corporation, alien corporation, close corporation*: A **public corporation** is an organization set up by a local or state government or the federal government to accomplish a governmental purpose. Instead we are discussing what is legally referred to as a **private corporation**, that is, an entity set up, funded, and run by private individuals to achieve private ends. A for-profit corporation is set up to yield its owners a return on their investment. A **non-for-profit corporations** created to achieve educational, charitable, or other ends without any return to its investors. As the states write the laws that control the creation and empowerment of **corporations**, a **corporation** doing business in the state under whose laws it was organized as a legal entity is known as a **domestic corporation**. In all the other states where it does business, except the state of organization, the **corporation** is a **foreign corporation**. A **corporation** from outside the United States is referred to as an **alien corporation**. Private corporations may also be referred to as closely held or **close corporations** [11].

Широко вживається в економіці та юриспруденції інтернаціональне слово *contract*, яке теж є продуктом подвійного запозичення з латинської мови. Термін прийшов в англійську мову в епоху середньовіччя від давньофранцузького слова:

contract < ME. and OFr. < L. *contractus*.

У сучасних лексикографічних джерелах *contract* визначається як «контракт», «договір», «угода»: A **contract** is essentially a certain type of agreement or promise or set of promises [10, с.188]. Goods, the subject matter of the **contract** of sale, include all personal chattels, that is, tangible movable things, but not shares or bonds, or documents representing debts or obligations to pay money [15, с.141]. Generally, oral **contracts** are legally valid, binding, and enforceable [16, с.52]. Контракти є проміжною ланкою при здійсненні певних економічних операцій, наприклад, купівлі-продажу, виробництва певної

продукції, постачання товару тощо, тому терміноелемент *contract* часто можна зафіксувати у такому виді комерційного документа.

Разом з *contract* в систему юридичної термінології та в економічну підмову входить терміноелемент *license*, який можна зустріти на упаковках деякої продукції, наприклад, на відео-, аудіокасетах (тут *license* — «ліцензія, дана власником патенту виробляти певний вид товару»): *Under exclusive license from ATOLL Music, France* (напис на аудіокасеті). Утворений від латинського дієслова *licere* — «бути дозволеним», дієприкметник минулого часу *licens* є основою для латинського слова *licentia*, яке своєю чергою було запозичене старофранцузькою та пізніше середньовічною англійською:

license < ME. & OFr. < L. *licentia* < *licens*, present participle of *licere*.

В економічному контексті це слово набуває значення, аналогічного значенню в юридичному контексті — «ліцензія»: *A license does not usually confer a right to exclusive possession of the land, nor any estate or interest in it. The profit, as a legal interest over A's land, will bind A's successors in tittle, as will the license that is irretrievably bound up with it* [8, с.15].

Латинське *clamare* — «викликати», «оголошувати повним голосом», запозичене англійською через старофранцузьку мову. Французьке *claimer* — «вимагати», в середньовічній англійській адаптувалось як *claimen*:

claim < ME. *claimen* < OFr. *claimer* < L. *clamare*.

Шляхом конверсії від дієслова *to claim* утворився юридичний термін економічного дискурсу *claim* — «вимога», «претензія», «заява про права», «рекламація», «позов»: *In most forms of property insurance, a claim (assertion of an insured's right to indemnification) will be paid if the insurer receives proper notice and proof of the loss sustained by the insured. However, the law typically disallows children's claims that they have an insurable interest in an elderly parent or sibling. The obligor may assert a claim up to the amount of the instrument if the holder is the original payee, but cannot assert claims in recoupment against a holder in due course* [9]. З наведених прикладів бачимо, що семантика терміна в економічному контексті така ж, як і в юридичному.

Термін *premium*, запозичений з латинської, майже зберіг початкову основу. Латинське *praemium*, префіксальне утворення, вживалося у тому ж значенні, що і тепер — «нагорода», «компенсація»:

premium < L. praemium < prae- +emere.

На сучасному етапі розвитку мови цей елемент терміносистеми кваліфікується як «премія (страхова; як доплата до номіналу; в угодах із премією)», «нагорода». Така дефініція, на нашу думку, є більш адекватною, оскільки в економічному дискурсі цей юридичний термін набуває саме такого значення: *A convertible security usually sells at a **premium** above both its bond value and its conversion value. Investors are unwilling to pay a significant **premium** over conversion value for several reasons. This decline also contributes to a narrowing of the **premium** as conversion value increases* [14, с.626].

Суфіксальне утворення від *liable*, термін *liability* є водночас юридичним та економічним терміноелементом латинського походження. Старофранцузьке *lier*, утворене від латинської основи *ligare* — «зобов'язувати», запозичене англійською мовою:

liability < liable < OFr. lier < L. ligare + -ABLE.

Юридичний термін *liability* — «осудність», «відповідальність», можна зафіксувати і в економічному контексті: *An owner's **liability** is limited to his investment. Contract **liability** was imposed only where the parties strictly complied with the required formalities* [10, с.187]. *One party may before or during the time for performance repudiate his **liability** under the contract. This would be effective against stores that had not yet charged him for goods bought by his wife, but he should send letters to stores where he has already paid such bills in order to avoid further **liability**. Even proof that the employee violated specific instructions of the employer in committing the tort usually will not relieve the principal from **liability*** [12, с.54]. Найчіткіше значення цього слова проявляється у словосполученнях, наприклад, *limited liability, unlimited liability, liability on bills of exchange* тощо.

Група 3 містить терміноелементи, запозичені з французької мови. Юридичний термін *franchise* фіксуємо вже в епоху середньовіччя в англійській мові, зокрема у похідній формі від *franc* — «вільний»:

franchise < ME. and OFr. < franc.

Маючи значення у юридичній терміносистемі — «пільга», «право голосу», «муніципалітет», це слово вживається також в економічному тексті: *The successful franchises are practically legendary, ranging from Ray Kroc's McDonald's to a multitude of other names that crowd the highly trafficked thoroughfares of America and the world. The unsuccessful franchises, however, are equally numerous, if not more so. This has caused state and federal regulators to focus on how franchises are distributed* [7, с.344]. Юридичне значення наведеного вище терміна в економічному дискурсі зберігається, про що свідчать приклади.

Від старофранцузької форми *enseurance*, утвореної від *seur* — «надійний», «вірний» за допомогою префікса *en-* та суфікса *-ance*, в англійській мові адаптується і термін *insurance*:

insurance < OFr. *enseurance* < *en-* + *seur* + *-ance*.

Сучасне значення цього терміна в юриспруденції є «страхування»; це значення зберігається і в економічній підмові: *Insurance companies will not directly insure a person against his or her failure to conduct a commercial operation properly* [7, с.459]. *Protections include life insurance, health insurance, disability insurance, vacation, education benefits and pensions. Insurance companies collect periodic premiums from those they insure in return for providing a payout should some adverse event happen* [14, с.68]. Цей термін можна частіше зустріти у комерційних документах та підручниках, меншу частоту його вживання ми зафіксували у монографіях, наукових статтях та у статтях на економічну тему.

У процесі аналізу наукових досліджень та фактологічного матеріалу ми дійшли висновку, що немало юридичних термінів економічного дискурсу латинського та французького походження стали невід'ємною частиною

англійського лексичного термінологічного фонду. Розвиток юридичної терміносистеми — явище перманентне; відбувається він як за рахунок створення нових номінацій, так і шляхом переосмислення старих.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Мостовий М.І.** Лексикологія англійської мови: Підручник для ін-тів і фак. іноз. мов/ М.І. Мостовий. – Харків: Основа, 1993. – 256 с.
2. **Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П.** Українське термінознавство/ Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
3. **Реформатский А.А.** Термин как член лексической системы языка/А.А.Реформатский//Проблемы структурной лингвистики. – М., 1967. – С. 101–105.
4. **Реформатский А.А.** Что такое термин и терминология/А.А.Реформатский // Вопросы терминологии. – М., 1961.– С. 46–55.
5. **Сербенська О.А.** Розвиток української юридичної термінології після Великої Жовтневої Соціалістичної Революції: Дис...канд. філол. наук./Сербенська Олександра Антонівна. – Львів, 1965. – 276 с.
6. Текст как явление культуры / Г. Д. Антипов, О. А. Донских, И. Ю. Морковина, Ю. А. Сорочкин. – Новосибирск: Наука, 1989. – 195 с.
7. **Adamson J.** Basic Law and the Legal Environment of Business/ J.Adamson. – Chicago:Irwin, 1995. – 630 p.
8. **Bhagwati J.** Illegal Transactions in International Trade/ J.Bhagwati. – New York, 1974. – 208 p.
9. **Bologna G., Lindquist R., Wells J.** The Accountant's Handbook of Fraud and Commercial crime/ G. Bologna, R. Lindquist, J.Wells. – New York, 1995. – 219 p.
10. **Fisher B., Phillips M.** The Legal Environment of Business. – West Publishing Co., 1983. – 893 p.
11. **Francis J.** Management of Investments/ J.Francis. – New York: McGraw–Hill, Inc., 1988. – 806 p.

12. *Gleim I., Ray J.* CPA Review. Business Law/ I. Gleim, J.Ray. – Gainesville, Florida, 1996. – 682 p.
13. *Helfert E.* Techniques of Financial Analysis/ E. Helfert. – Homewood: Irwin, Inc., 1972. – 270 p.
14. *Horne J., Dipchand C., Hanrahan J.* Fundamentals of Financial Management/ J. Horne, C. Dipchand, J.Hanrahan. – Ontario, 1981. – 810 p.
15. Manual of Canadian Business Law. – Toronto, 1987. – 295 p.
16. *McCoy T., Volk J.* Law and Business. The Regulatory Environment/ T. McCoy, J.Volk. – New York, 1991. – 362 p.
17. Newsweek (the International newsmagazine). – Switzerland, 10.05.1999.
18. *Rayburn L.* Principles of Cost Accounting/ L. Rayburn. – Irwin, Inc., 1989. – 1464 p.

Андрій Васильович Грицьків, Ірина Миколаївна Гумовська

Стаття розглядає діахронічні та синхронічні аспекти взаємодії юридичної та економічної термінології. У роботі звертається увага на питання генетичних юридично-економічних транспозицій.

Ключові слова: юридичні терміни, економічний дискурс, генетичні транспозиції.

Андрей Васильевич Грыцькив, Ирина Николаевна Гумовская

Статья рассматривает диахронические и синхронические аспекты взаимодействия юридической и экономической терминосистем. В работе обращается внимание на вопросы генетических юридическо-экономических транспозиций.

Ключевые слова: юридические термины, экономический дискурс, генетические транспозиции.

Andriy Vasyliovych Grytskiv, Iryna Mykolaivna Gumovska

The article deals with the comprehensive research of diachronic and synchronic aspects of interaction between legal and economic term-systems. The authors set considerable store to the problem of genetic legal & economic transpositions.

Keywords: legal terms, economic discourse, genetic transpositions.